

Pòdcast Criticar x criticar: crítica institucional

Amb Daniel Gasol, Director d'EART; Isaac Sanjuan, Coordinador d'educació i educador al MACBA; i Patricia Sorroche, Cap d'exposicions al Museu Tàpies. Modera: Montse Badia, Directora d'A*desk i comissària independent.

_Montse Badia: Benvingudes a aquest pòdcast, titulat Criticar x criticar, que no serà una crítica *destroyer*, sinó que volem que sigui constructiva, perquè l'ecosistema de l'art té un equilibri fràgil, que al mateix temps és una de les seves millors eines de supervivència. És un equilibri que, per tant, demana molta solidaritat. No sé si recordeu que abans de la pandèmia el Mark Fisher escrivia que enfront del col·lapse neoliberal serien necessàries noves formes de solidaritat i que per això s'haurien d'inventar nous tipus d'institució. Potser ens trobem en aquest moment ara. Per inventar nous tipus d'institució s'ha de tenir un acostament que sigui crític, analític. Un acostament crític a les institucions que no és nou, sinó que existeix des de fa unes dècades.

M'agradaria per això començar fent un breu recorregut dels antecedents i recordar en quin moment hi ha una comunitat artística que mira la institució críticament, per als quals la institució és un problema. Recordem Hans Haacke, que feia enquestes i recerca per fer visible tot aquest entramat institucional, l'economia, la presa de decisions que hi havia. El Robert Smithson, que parlava del *cultural confinement*, que comparava els museus amb l'espessor, deien que eren espais d'aïllament, de neutralització de l'art. Eren els anys seixanta, però també altres, com Jenny Holzer, Barbara Kruger, surten fora de la institució. Ja ho parlarem, però jo crec que la institució potser no es veu massa modificada per aquestes crítiques a primera instància. Segona fase, 80s-90s, teories feministes i postcolonialistes que afegeixen l'aspecte subjectiu i també la ironia, interioritzant la crítica institucional buscant també la relació amb la institució. Recordem l'Andrea Fraser que diu que no podem viure fora de la institució, sinó que potser la institució ja la tenim dintre nostre. O la René Green, quan examinava les relacions de la representació museogràfica amb els poders econòmics i les arrels colonials. També hi ha un punt amb el Tiravanija on veiem aquesta crítica institucional, quan utilitza la institució per trobar-nos, per beure, per menjar, etcètera. Com deia, aquest recorregut el deixem enrere perquè és un pòsit que tenim i que ha estat interioritzat. La institució i la seva crítica han estat interioritzades per tots nosaltres a través de l'educació, del cànon en la història de l'art, de les pràctiques diàries, de manera que la institució ja no és un problema -ara ho esbrinarem- sinó que moltes vegades es presenta com a solució. Ja no parlem de *new institutionalist*, sinó del *new-new-new-institutionalist*, no sé en quin punt de "nou" estariem.

Per parlar de tot això, tenim aquí tres ments brillantíssimes amb qui volem parlar de per què és tan difícil modificar estructures. Volem parlar de pràctiques institutents i del tipus d'institució que necessiten les nostres societats. Us presento per ordre alfabètic. Començo per Daniel Gasol, que és artista i doctor per la Universitat de Barcelona. La seva pràctica artística gira entorn de la mediació, la pedagogia crítica i les dinàmiques col·lectives, qüestionant discursos dominants construïts pels poders fàctics sobre identitat, treball, classe o consum, que es converteixen en formes de ficció i realitat. Isaac Sanjuan és coordinador d'educació i educador al MACBA, format principalment amb disciplines com les belles arts i educació. Anteriorment, ha format part de l'equip d'EART i ara és responsable de projectes de mediació i formació al MACBA. Patricia Sorroche és Cap d'exposicions del Museu Tàpies. La seva tasca principal al museu

és generar nous diàlegs amb artistes contemporanis. Patricia té una llarga trajectòria dins del món institucional, al MACBA, al Departament de Registre, curadora adjunta de la col·lecció, però sempre combinant aquesta tasca més institucional amb projectes més personals i més independents. I també forma part de grups de recerca i de pensament crític a diferents institucions.

Presentats tots i totes, llançaria la primera pregunta: en quin moment creieu que estem ara? Quin impacte ha tingut tota aquesta genealogia d'artistes que han treballat des de la crítica institucional? Què queda? Quin impacte? I on som ara mateix?

_Daniel Gasol: Sí, a mi em sembla molt interessant aquesta genealogia i aquest repàs que has desenvolupat amb diverses artistes, com Andrea Fresser, Rirkrit Tiravanija. Vull recordar també algunes formes i pràctiques que han emprat la pràctica artística per a posar en qüestió aquells espais institucionals que d'alguna manera donen agència també al fet de l'artista com a figura. A mi m'agradaria començar també aquest debat fent un petit repàs de per què les institucions, d'alguna manera, tenen aquesta agència i desenvolupen també aquest paper de legitimar d'alguna manera els artistes, on hi ha una obligatorietat també per part del sector cultural i en el sector també educatiu, d'alguna manera, on l'Estat o el pare Estat ha d'assenyalar, validar i aprovar les pràctiques per tal de convertir l'art en art o les pràctiques artístiques en art. Aquesta gènesi que procedeix de la modernitat, on les institucions i els museus comencen a catalogar i definir amb aquestes caixes i caixetes. Recordem que els primers museus eren museus d'antropologia, vinculats també als fets colonials, o de biologia, també, on el fet de classificar, on hi ha una pràctica podríem dir quasi posthumana, on està l'ésser humà al centre de tot l'univers i està aprenent a llegir. Aquest mecanisme de legitimitat propi de les institucions és el que també ha permeat en les arts, va permear sobretot a principis de segle, que Duchamp també ja va posar en dubte amb el seu urinari. I crec que no hi ha hagut una capacitat com a comunitat artística en el fet de rebutjar aquestes formes de domini -perquè al final és una forma de domini-.

«No hem tingut la capacitat com a una comunitat artística de rebutjar aquest domini i les pràctiques al marge s'han desenvolupat al marge sense cap mena de pretensió i s'han convertit en pràctiques artístiques només quan una institució artística les ha fagocitat».

No hem tingut la capacitat com a una comunitat artística de rebutjar aquest domini i les pràctiques al marge s'han desenvolupat al marge sense cap mena de pretensió i s'han convertit en pràctiques artístiques només quan una institució artística les ha fagocitat.

Això és molt important i m'agradaria també poder-ho comentar. Per tant, aquest mecanisme de la institució legitimant novament el marge amb una pràctica quasi etnogràfica, d'una pràctica novament colonial d'anar a buscar els marges, l'estrany, l'abjecte, també denota una certa arrogància institucional. Clar, aquest mecanisme, diguem-ne que molts artistes, entre altres els que s'ha esmentat, s'han vist obligats a posar en crisi, són les que també han possibilitat altres formes de crítica institucional, des de dins de la institució. No obstant això, sempre ens trobem amb murs que són difícils d'abordar, però hi ha maneres d'entrar a les institucions per algunes esquerdes i posar-los en crisi, també.

Patricia Sorroche: Jo potser recullo una mica el que estàs dient, i crec que hi ha un moment que és molt clau i que tu mencionaves, que és aquest pas de la modernitat a la postmodernitat, en aquell moment en què l'objecte deixa de sublimar-se per si mateix i que el procés passa a ser aquesta crítica institucional feta des de la mateixa pràctica artística. És a dir, Hans Haacke o tots els conceptualistes que van estar operant, sobretot en un marc post-Segona Guerra Mundial, en què van intentar operar en aquests marges. No oblidem el que deia el Dani, que al final el que fa la institució és legitimar uns discursos i ocultar-ne uns altres. I ho fa amb un propòsit que és clar. És donar a conèixer una història esbiaixada i amb unes clares idees capitalistes, heteropatriarcal, eurocèntriques i androcèntriques. En aquest sentit, en el pas a la postmodernitat -ara que parlàvem de Tiravanija- hi ha un moment que hi ha un retorn a aquesta necessitat del processual com a espai de resistència, aquest espai de participació i de col·lectivitat com a espai de resistència. I per què ho dic això? Perquè quan mirava les pràctiques de Tiravanija pensava que als anys setanta ja és un moment prou important en què tots aquests marges comencen a dibuixar-se, aquests marges que després la institució acaba també com apropiant-se i cooptant. Recordava el projecte de Miralda i Muntadas l'any 77 a Nova York amb l'Internacional que ja neix amb aquest propòsit de generar un espai alternatiu a la institució dintre de la ciutat de Nova York amb una condició de fora, del concepte de desplaçament. Uns artistes que van haver d'anar a Nova York perquè no podien operar la seva pràctica en un context clarament franquista i que, per tant, van haver d'operar allà i com ja van generar aquests marges a la internacionalitat entesos com a espai de la comunitat i d'espai de les cures. Aquesta idea de la comunitat que després ha anat arrelant també a diferents teories de la crítica institucional, com poden ser la Hito Steyerl o fins i tot el mateix Bourriaud o la Nina Mönttman, que en parlarem potser una mica més tard, comencen a operar també en espais de conflicte bèl·lic.

«Crec que la crítica potser ha obviat una mica quin és el poder de la força del treball que hi ha dintre de la institució com a agent que pot mobilitzar o pot fer aquest gest instituent per generar alguna mena de canvi o de fricció a la institució».

Hi ha un projecte preciós de l'Emily Jacir del 2012 que passa als museus, en tota la comunitat. Des de com oferir el menjar, l'afectació dintre de la taula, com un espai de cures a la comunitat palestina, en un espai clarament de preguerra. Emily Jacir fa aquest projecte just abans que esclati el genocidi entre Israel i Gaza. Llavors, com que aquesta idea de la comunitat, entorn de la idea del menjar, que la idea del menjar no és només la idea de cuidar-nos els uns i els altres, sinó que el fet de menjar és un fet vital, que sempre apel·lem a aquest fet de la taula com un fet de comunitat, sinó que és indispensable pel manteniment de la vida humana, em sembla que és des d'on podríem començar a tirar en quin punt es troba la crítica

institucional. Sí que penso que està cada vegada més desactivada i més desarticulada. I que el fet que els marges hagin sigut cooptats per aquesta hegemonia institucional, que el que vol és fins i tot controlar aquelles altres narratives que estan intentant visibilitzar-se i que la seva aposta és bàsicament fer una lectura una altra vegada posicionada per fer un discurs que està clarament dirigit a entendre les altres narratives com una alteritat entesa com l'altra que no és igual que nosaltres. I ja per acabar amb aquesta primera introducció, hi ha una cosa que crec que sempre queda fora de la crítica institucional i oblidem que les institucions repliquen un sistema administratiu i burocràtic que representa l'Estat. Quan parlem de crítica institucional sempre parlem de la institució com a subjecte o com a agent i l'artista com a subjecte o com a agent, qualsevol dels dos possibilitadors del canvi, però mai entenem el cos de treballadores com a possibilitador d'aquest canvi. Crec que la crítica potser ha obviat una mica quin és el poder de la força del treball que hi ha dintre de la institució com a agent que pot mobilitzar o pot fer aquest gest instituent per generar alguna mena de canvi o de fricció a la institució.

_Isaac Sanjuan: Escoltant-vos, el primer que m'apareix és una lectura del fet que hi ha a vegades una metacrítica del món de l'art i del món institucional de l'art que no és pròpia únicament de la institució museu sinó que és per la mateixa crisi institucional perquè està passant la universitat, l'escola i que té els seus perills, té determinats perills el fet de rebutjar-la i renunciar-la d'alguna manera a més a més. Em surt com una mena d'un cop d'atenció també a vegades a determinades lectures maximalistes i lectures a vegades que parlen molt des d'un tot i que es parlen articulades amb altres institucions i amb altres agents per sortir una mica d'una metareflexió que a vegades no ens fa participar d'un sistema món en què les violències heteropatriarcals, colonials, les violències laborals són compartides i és una de les vegades quan es veuen com a lluites totalment aïllades i fragmentades i és una cosa amb la qual caiem quan ens pensem dins del sistema de l'art. I aquí, potser per la meua trajectòria, la meua pràctica, em sorgeix pensar a partir dels moviments possibilitadors de situacions extremadament concretes, senzilles, simples i situades on a vegades sí que pot sorgir una lectura potser més naïf, però lectura és on sí que veus que determinades peces, determinades narratives, gràcies a aquest poder de representació, de crítica de moltes propostes artístiques, serveixen per obrir converses i plantejar preguntes, en el camp potser de l'educatiu, que no estan en el món de l'aula, ni en els llibres de text, ni en el treball per projectes i que serveix molt perquè obri una mica mons i perspectives i narratives i crec que són extremadament fèrtils. Llavors, potser sí que me'n vaig a alguna cosa molt petita, però també generar determinats contrapunts. Un altre tema que m'ha agradat molt és el tema de l'arrogància institucional, però llavors hauríem de preguntar-nos des d'on es construeix aquesta organització institucional? A vegades seria molt més els determinats contenidors que s'han creat. En el cas d'on treballo, en el cas del MACBA, està claríssim que hi ha un element, com és el seu edifici, que té una càrrega simbòlica molt gran, i que aquesta pròpia càrrega simbòlica finalment és un element a vegades de dificultat per connexió, perquè directament la mateixa presència ja pot generar una expulsió i no una identificació. Em dóna per pensar, si hi ha determinats elements arrogants del mateix sistema art o, a vegades separaria, del mateix mercat de l'art.

«Aquest és el gran tema, com passar de allò discursiu a petits canvis que afectin una mica i modifiquin la manera de funcionar de les institucions i la manera de funcionar d'aquestes

institucions en relació amb altres coses més macro».

En converses amb gent que no forma part del context t'adones que hi ha una barreja entre el mercat de l'art i l'ecosistema de l'art. Llavors, quines altres maneres hi ha de participar del que seria el territori de l'art i potser aquest element arrogant és un element on posar-hi atenció. Jo crec que sí que és extremadament necessari que continuï havent-hi aquest tipus de pràctiques i que les persones que treballem dins les institucions tenim una gran feina perquè no es quedi en el discursiu i entri en l'infraestructural. Aquest és el gran tema, com passar de allò discursiu a petits canvis que afectin una mica i modifiquin la manera de funcionar de les institucions i la manera de funcionar d'aquestes institucions en relació amb altres coses més macro. El que ha comentat la Patricia amb temes que tenen a veure amb les mateixes burocràcies, amb les mateixes condicions materials de tot l'ecosistema artístic. Reivindico també que l'ecosistema artístic no únicament s'alimenta dels artistes sinó d'una varietat d'agents molt plural. I insistir en aquest contrapunt de dir que continuen servint i serveixen per obrir -que a vegades ho tenim molt assumit- interrogants que són molt necessaris i generen situacions d'oportunitat. A l'inici de la conversa s'ha dit que abans la institució era un problema i ara es presenta com la solució. I això també és un problema, que la mateixa institució ara mateix es presenti com una solució, jo crec que és una sospita, hem de continuar sospitant sobre això, i val la pena veure quines preguntes ens podem fer sota aquesta sospita sense caure a la negació d'aquest espai com un espai a reapropiar-se. Sí, a reapropiar-se, claríssimament.

-

_MB: Clar, d'una crítica institucional hem passat a una crítica institucionalitzada. Llavors, agafa terminologia, agafa formes de les cures, els cossos, etcètera, però, en el fons, l'estructura, l'ADN, no ha canviat. Hi ha aquesta violència administrativa, també, que comentaves. Creieu que potser els formats, i potser sí que Isaac va una mica més per tu i potser pel Dani, aquestes, més que el gran món de les exposicions, si no aquests formats que són mediació, educació, és quan hi ha aquesta possibilitat de jugar més en prova-error, on es pot treballar més amb els marges o sota el radar on pots experimentar més?

_DG: Nosaltres [EART], per exemple, i crec que és molt interessant, sí que estem en aquest moment, amb les condicions del mateix art contemporani -potser no de totes les pràctiques de l'art contemporani però sí d'algunes- de posar molt més el focus en el procés que no pas en els objectes finals. També diria que quan parlem d'institucions parlem d'un ens abstracte, però les institucions tenen noms i cognoms perquè les institucions són polítiques, ideològiques, tenen posicionaments ètics, tot i que a vegades quan parlem d'institucions parlem com una mena de Déu que no existeix. Sabem que cada institució té un nom i un cognom amb unes posicions molt clares. Estava recordant amb això que comentaves ara, Montse, el fet del Carlos Ossa, que parla sobre capitalisme cognitiu i com dintre de l'àmbit de la mediació i l'educació com a pràctiques artístiques també dutes a terme en un espai molt més ampli de possibilitat, potser no tan encotillades, amb uns circuits i uns mecanismes propis de l'art o de l'art contemporani, en el fet de les beques, subvencions, galeries, fires... I on acaba tot això? I ho veiem amb molts artistes que ja passen per un procés i quan estan a les acaballes d'aquest procés ja no saben molt bé després què passa. Hi ha un abisme. I això es veu molt també amb els estudiants de les facultats com les de Belles Arts, que hi ha un abisme absolutament que no saben on arribar. Però tornant a Carlos

Ossa, té una postulació molt interessant, entorn de quina és la relació entre el coneixement i l'economia, que dins del mateix capitalisme va molt de bracet. I aquesta relació entre el coneixement i l'economia, en Carlos diu que és com a molt antic, i sobretot una de les esferes que ha participat també i on ha triomfat l'estructura capitalista és que dins de la creativitat hi ha aquests fons concursables, aquestes subvencions de les quals estem depenent constantment.

«Quan nosaltres estem depenent constantment d'aquestes subvencions, i de l'economia que ens pot generar la nostra feina, es desenvolupen certes mecàniques pròpies de l'àmbit laboral que el que fa és desplaçar la creativitat».

Hi ha una cosa molt perversa en el fet d'entendre les arts o la pràctica artística com una feina, i amb això no estic dient que sigui una feina que no s'ha de cobrar, però sí que s'accepten i s'assumeixen certs mecanismes propis de l'àmbit laboral, la competitivitat, l'oferta i la demanda, que també s'inclouen dintre de l'àmbit de les arts i inclús de l'àmbit de la mediació i de l'educació. Quan nosaltres estem depenent constantment d'aquestes subvencions, i de l'economia que ens pot generar la nostra feina, es desenvolupen certes mecàniques pròpies de l'àmbit laboral que el que fa és desplaçar la creativitat. La creativitat ja no està al centre de les arts, ni de la mediació, ni de l'educació, sinó que la creativitat és una mena d'excusa que el que has de fer és vendre la teva pròpia creativitat o inclús les formes incipients de la teva creativitat a les institucions per tal de convertir-les en feina. Aleshores, aquesta perillositat, el que fa d'alguna manera, i jo amb la tesi doctoral *Art inútil. Sobre com el capitalisme desactiva la cultura*, una de les grans conclusions que potser vaig entendre amb aquesta tesi és que la llibertat artística dins d'un sistema tan encorsetat com aquest deixa d'existir en termes de llibertat d'experimentació. Aleshores, cal també afinar aquest marc on ens estem movent que crec que defineix molt també la nostra pràctica.

_MB: Si parles de subvencions, també hi ha certs aspectes que donen punts extra, amb el qual estàs també modulant una certa direcció dels projectes. Hi havia un article recentment del Joan Burdeus que parlava d'això i els hi preguntava precisament a la Núria Güell i a l'Albert Serra què pensaven ells d'això, i tot i que ells també rebien subvencions, estaven absolutament en contra d'aquests punts extrems per tractar determinats temes o determinades aproximacions.

_PS: És una mica el que parla Alberto Santamaría quan parla del *situacionismo low cost*, que justament parla d'aquesta accessibilitat a segons quins espais artístics que només és definida per la possibilitat que té el mateix artista d'accedir-hi, ja sigui bé per una qüestió econòmica, bé per una qüestió d'influència, bé per una qüestió de meritocràcia dintre de la seva pròpia pràctica. Em sembla molt interessant el fet d'aquestes condicions materials i de precarització entorn de la pràctica artística que deixa d'un costat una mica la política del sensible i de la construcció dels imaginaris per acabar sent una fórmula administrativa d'accés a una institució. En aquest sentit, no soc molt pessimista amb el model institucional que tenim avui en dia, que és un model que ja parteix als anys noranta d'aquest *boom* que va haver-hi de les institucions museus basats clarament en les lògiques capitalistes i que continuen operant així.

«La institució, com opera des de lògica capitalista, jerarquitzada i, malauradament, situa l'exposició a dalt de tot, mentre que hi ha altres espais que queden com relegats a categoritzacions menors».

I és tant que en un moment -a vegades ho hem parlat en cercles amb una mica més d'intimitat- en què estem vivint un auge de l'extrema dreta, en un moment de protofascisme, es torna a veure aquesta desarticulació de la mateixa pràctica artística dintre del context institucional. Només cal fixar-se biennals, fires, etcètera, per adonar-te que hi ha aquesta desactivació, pel que fa als marcs institucionals hegemònics. Estic d'acord amb el que deia l'Isaac, però penso que, malauradament, la institució mai opera al marge del mercat. I crec que el mercat sempre està dintre, i tant és així que veiem replicades les biennals i les fires, etcètera, en institucions públiques, nacionals i internacionals, hi ha una lògica contaminant entre l'una i l'altra que resulta molt difícil. Però sí que penso que en aquests espais hi ha una invisibilitat pública on sí que pot haver-hi un canvi dintre de la institució. En la part de la mediació, en la part dels programes públics, que són espais que tenen una importància cabdal i que, entesos des d'una lògica més d'horitzontalitat, estarien en un pla d'igual a igual, però és veritat que la institució, com opera des de lògica capitalista, jerarquitzada i, malauradament, situa l'exposició a dalt de tot, mentre que hi ha altres espais que queden com relegats a categoritzacions menors. Però és allà on s'estan produint els canvis. Actualment, aquelles institucions que realment volen generar un canvi constituent, aquest s'està donant en aquests espais. I això em sembla molt interessant i crec que torna a recuperar aquesta idea d'operar al marge, aquesta idea d'intentar buscar més enllà de les parets de la institució.

_DG: Aquí només un detall. Quan considerem que, inclús des de l'Estatut de l'Artista, quan es considera només un artista que dins la seva pràctica artística es pot desenvolupar i guanyar-se la vida econòmicament i aquesta és la rúbrica, aquí tenim un problema.

_IS: Enllaçant amb el que deies i fent una mica d'autocrítica, crec que hi ha una trampa en els marges. Jo crec que potser també ha passat a vegades amb la pràctica artística. El fet d'estar al marge i no estar en el focus et permet fer unes coses molt diferents. I en la pràctica educativa, en la pràctica de la mediació, han passat coses perquè -i ho podem veure com una manca de reconeixement, que també ho ha sigut-, ens hem aprofitat molt d'aquesta manca de visibilitat. Et permet estar i fer, demanar perdó, però no permís. Que et permet potser ser molt més incisiu i tenir unes converses més crítiques i unes determinades accions a sales, que en el moment en què totes aquestes pràctiques van tenir un espai més públic ens adonem de tots aquells processos pels quals han de passar les nostres companyes que treballen en altres àmbits com l'expositiu i que nosaltres no passem. Llavors, també adonem-nos que potser això també passa a vegades en determinades pràctiques artístiques quan entren al museu. Canvia totalment. Allà on t'ubiques té uns problemes, però quan agafes molt més el centre, en tens uns altres. El mateix passa quan agafem la mediació de l'educació i la reubiquem. L'encàrrec, per exemple, que estem fent amb [contra]panorama, milions de moments també quan estàvem a Experimentem amb l'art, projectes on et fan participar de processos de comissariat on intentes revisar coses... O sigui, que els marges son una trampa, però també a vegades son un espai d'oportunitat que s'ha jugat moltíssim. I en la pràctica artística haurà passat el mateix.

«El fet d'estar al marge i no estar en el focus et permet fer unes coses molt diferents. I en la pràctica educativa, en la pràctica de la mediació, han passat coses perquè [...] ens hem aprofitat molt d'aquesta manca de visibilitat».

I una cosa també a observar-nos és com ens reubiquem a nosaltres mateixos, com de cop i volta reubiquen el teu nom o t'anomenen diferent o et situen en relació amb els altres des d'un altre lloc. Hi ha una cosa de la qual també ens estem adonant de vegades amb el projecte [contra]panorama que és complexa i és com pots arribar a replicar, quan et canvies de posició, determinades coses de les quals quan estaves en aquest espai de marge, en aquest espai de possibilitat, les veies molt clares, quan hi ha aquest canvi de moviment, és molt fàcil replicar coses que estan naturalitzades i que potser tenen a veure amb forces i amb espais de poder. No depèn tan a vegades de la gent, com dels espais i com modifiquem una mica la relació entre les forces. Sí que el marge és un problema, i en l'àmbit de l'educació hem reivindicat molt el reconeixement de determinades pràctiques, però també hem de fer una autocrítica i dir que aquest reconeixement també implica uns canvis i que es mouen coses.

—

_MB: Clar, però potser en aquestes pràctiques, ja no és dintre o fora de la institució, sinó perquè no som institució? O sigui, per què no podem fer institució i crear-la a partir de noves estructures? Potser és una manera o hauria de ser una manera diferent de treballar i de col·laborar. Col·laborar ja és un espai de negociació que s'obre. Potser és això, potser la nova manera de crear una institució ja no és una, sinó moltes i múltiples.

_DG: L'altre dia estàvem parlant amb un grup de persones sobre què passava a Barcelona als 2000, a l'inici dels 2000. Totes aquelles iniciatives que naixien i morien, potser duraven un dia o uns mesos, exposicions en pisos, en locals llogats per un dia, projectes en l'àmbit de la mediació i l'educació que es feien sense cap mena de base econòmica. Amb un fer-los per fer-los, per la comunitat, inclús amb una pròpia voluntat d'activisme. Ara, com a docent universitari a la UB veig que els alumnes de segon o tercer que tinc tenen molt clar que si el que estan fent no té un suport econòmic, no ho faran. A diferència de nosaltres que fa uns quinze anys. Què ha passat? Jo crec que al final, d'alguna manera, l'estructura capitalista s'ha menjat tant i ha condicionat tant el fet de fer alguna cosa per reportar rèdit econòmic. I si no hi és aquest rèdit econòmic, no es desenvolupa. On ha quedat la creativitat per desenvolupar aquests espais?

_IS: La cultura del projecte és molt problemàtica. És molt més difícil començar a treballar i tenir una línia de treball pròpia que sembla que s'activi només amb la cultura del projecte, que tingui una iniciativa final, que parteix d'una subvenció, que parteix d'un encàrrec, i això és una cultura que està dins i fora de les institucions. I també és una manera de no generar línies de continuïtat per sobre d'una exposició en concret, d'un programa educatiu, d'un programa públic, i per sobre les direccions i per sobre, a vegades, de la suma de treballadores. Això és un gran problema, és una gran victòria

que hagin fragmentat d'aquesta manera la possibilitat de fer i de pensar i d'activar coses.

_DG: Hi ha formes també d'esmentar els projectes molt pròpies del món empresarial: objectius específics i generals, pressupost, quins resultats obtindràs...

_IS: I amb unes temporalitats molt curtes. No et permet analitzar una cosa a deu anys vista.

_PS: Hi ha una mena d'antropofàgia institucional. El sistema s'ho acaba menjant tot per replicar les mateixes estructures que ha creat el mateix sistema. S'han descategoritzat certes coses, però alhora també, quan s'han generat altres espais que volen funcionar de manera diferent, acaben replicant les mateixes estructures de poder. I això al final genera un circuit cíclic del qual resulta molt difícil sortir-se'n. I a més, oblidem que també hi ha una part de la pràctica artística que necessita estar dintre de la institució per ser reconeguda. O sigui, operar fora dels marges a vegades també et dona aquesta invisibilitat de la qual gairebé ningú vol ser partícip. A mi em resulta molt difícil pensar en noves institucionalitats dintre de la institució. O sigui, crec que hauríem de sortir fora per veure noves maneres de poder relacionar-nos dins el context. Crec que primer s'ha de sortir fora per després tornar a entrar. Des de dintre a mi em resulta complicat poder tenir aquests diàlegs o aquestes línies discursives que puguin operar un canvi en les maneres de treballar perquè jo penso que ja no es tracta d'estar parlant sobre una qüestió o sobre una altra o que és allò que ara mateix està a primera línia, sinó que va una mica més enllà. De què parlem? Quan parlem? Per a qui parlem? Diu Rita Segato que el que hem de fer és reformular-los les preguntes, que no estan canviar-les com reformular les mateixes preguntes.

_DG: Sí, però el que passa, i estic completament d'acord amb el que dius, és que quan surts en l'àmbit educatiu, per exemple, la llibertat ens fa molta por, perquè d'alguna manera, quan li dones la llibertat a l'alumnat, quan pot fer el que vulgui, veus ràpidament que estem massa domesticats, estan tota l'estona demanant permís i preguntant què és el que han de fer. La llibertat ens és aclaparadora en aquests termes. I quan anem als marges, moltes vegades trobem aquesta mateixa estructura. Sembla que estem dibuixant dos mons, el món absolutament pervers de la institució i el món absolutament lliure dels marges, però dins dels marges també hi ha unes jerarquies socials. Hi ha moltes operatives que d'alguna manera tenen agència perquè sembla que és l'únic que coneixem. El marge també és un problema en si mateix. La gènesi de tot això està en l'educació. L'altre dia estava llegint un article del Javier Sáez a El Diario on parlava sobre tota aquesta crítica que ha sorgit arran de què a les dissidències sexuals ens poden dir malalts mentals, i comentava que prohibir, censurar, no és la resposta. Perquè al final, d'alguna manera, quan tu estàs censurant, la legislació pot canviar-se i una cosa que és il·legal pot ser legal i al revés d'una forma molt ràpida sense haver de demanar permís. Aquesta agència que necessitem com a societat és la que crec que hem de començar a impulsar sobretot des de les aules. En el fet de negociar amb la resta de companyes de l'aula, de no haver d'estar validant constantment, què passa amb totes les avaluacions, totes les burocràcies educatives, en el fet de les rúbriques, de les puntuacions, les competències curriculars, tot això, d'alguna manera, dins de l'àmbit artístic també permea.

_IS: La burocràcia és una realitat institucional també en el món dels museus.

_MB: Hi ha una altra cosa que planeja, que és que en el món de l'art, en realitat, el dintre i fora de la institució és el que permet parlar de múltiples identitats, que les coses no siguin d'una manera o una altra, sinó que hi hagi molts matisos. I ara penso -no sé si esteu d'acord- que és un moment en què predominen les idees molt clares, simples i directes. Això fa que fins i tot les institucions que són més poroses es vegin limitades de pressupost, d'esponsorització, del que sigui. La Nina Möntmann em sembla que era la que deia que era com si durant un temps les institucions haguessin sigut com adolescents, que van fent coses diverses i ara és com, d'acord, ja està, ja ha acabat, ara posem-nos seriosos. Com veieu això? O sigui, d'aquest moment -ja no què es pot fer dintre de la institució o fora, o dintre de l'educació i de la mediació, que és aquest àmbit que permet potser fer algunes coses més- sinó dintre d'aquest gran paraigua global ideològic en el que estem ara?

_DG: Jo crec que al final la institució és arrogant perquè afirma, no qüestiona. I crec que una de les coses que podríem desenvolupar des de l'àmbit educatiu de la mediació de centres d'art, museus, etc., parlant d'institucions més enteses des del que és clàssic, és posar en crisi des dels fulls de sala fins a les mateixes cartel·les, fins als recorreguts amb petites formes d'entendre que la institució no ha d'afirmar, sinó que hem de nosaltres preguntar a la institució.

_PS: I inclús jo aniria una miqueta més enrere, quan parlàveu de l'escola també com un espai de mediació. Hi ha una desconexió total entre el que és l'escola i el que és el programa educatiu d'un centre pedagògic públic i el món de l'art o l'ecosistema artístic. Aquesta desconexió és bestial i quan parlem d'identitats és impossible comprendre les identitats si des de l'inici no s'entenen les identitats, que per mi resulta molt significatiu en aquest nivell, que realment hi ha una falta d'entendre la pluralitat en què vivim en un espai com és l'escola, en aquest sentit, i l'aproximació després cap a aquest món de creativitat artística que vol entendre aquestes altres narratives. A mi això em resulta complicat. Sí que és cert que trobem espais que permeten que les aproximacions es facin des d'una manera més circular o molt menys directa i que fan que el diàleg sigui molt més horitzontal. Però sí que a mi m'agradaria anar una mica més enrere per entendre que hi ha un focus a la problemàtica que es dona també des d'un inici en entendre la part estètica i l'art com a agent social que des d'un inici no es dona al mateix centre educatiu.

_IS: Ostres, és que m'he quedat amb el tema de la institució firma i em costa, no ho tinc del tot clar, perquè en el camp de l'art contemporani a vegades, parlant amb gent propera i arran d'alguns processos que hem fet durant els últims mesos al MACBA, el que veiem és que la gent se sent insegura. I al Departament d'Educació estem extremadament obsessionats amb intentar donar espai al no saber i al dubte com un espai superimportant actualment. En un projecte de formació amb professorat, la Isabel Banal va dir una cosa que ens va semblar meravellosa: "una obra d'art no és una endevinalla". I realment sí que hi ha una obsessió per aproximar-se a l'obra d'art com una endevinalla, que a més caduca, perquè un cop que saps la resposta i has desxifrat l'obra, ja no té cap mena de sentit, ja la pots apartar, ja no cal estudiar-la, mirar-la més, reavaluar-la, vincular-la amb altres posicions. L'art, i especialment l'art contemporani, és molt complex, està parlant del nostre temps amb tota la dificultat i amb tots els dubtes que té l'artista quan està donant forma o posant a distància qualsevol idea.

«Cal lluitar contra [...] la idea de la comprensió total, d'agafar les coses, de dominar les coses i de controlar del coneixement».

Llavors, el tema d'entendre és un debat a les institucions, perquè cal tenir en compte que les institucions són les persones, la formació de tota la gent que configura una institució... Hi ha gent de gestió econòmica, hi ha gent d'arquitectura, hi ha diferents departaments, hi ha diferents visions sobre el que ha de ser un museu, sobre el que és l'art, i en aquestes visions, l'entendre o no entendre allò, també està operant. Quan intentes no demanar-te la comprensió total quan et relaciones amb una exposició o amb l'art, t'allibera de tant i et permet tantes coses. O sigui, et permet l'experiència sensible de quelcom que no pots anomenar, però és que potser l'artista tampoc no t'ho sabria anomenar i tancar, i que no t'ho sàpiga dir no vol dir que no tingui valor, sinó tot el contrari. Jo crec que això és tan disruptiu amb les formes actuals, on tot està extremadament tancat, definit, i d'una manera extremadament sintètica i simplista. És molt trencador el tipus d'experiència que ofereixen moltes de les propostes artístiques, a diferència del tipus d'experiència que ofereixen les grans plataformes o les indústries culturals. Cal lluitar contra això i contra la idea de la comprensió total, d'agafar les coses, de dominar les coses i de controlar del coneixement. Però l'art -o l'art cap a on nosaltres anem-, t'ha de provocar una altra cosa: és com estàs en el dubte. Hi ha coses que he treballat i fins i tot he explicat i que encara se m'escapen. I això és superpotent.

_DG: Ara estava recordant Brian O'Doherty amb aquesta cosa del White Cube, o sigui, hi ha uns codis concrets que els espais que acullen aquestes propostes que poden ser molt disruptives i sobretot des del neguit del no entendre, això és molt interessant. Per què hi ha un neguit de no entendre? Perquè estem acostumats també a anar a la institució i que ens expliqui. Però aquests codis i aquestes eines del silenci, fixem-nos que no és casual que dintre de les institucions artístiques no hi hagi aparentment publicitat quan sí que hi és, que siguin espais blancs, suposadament higiènics. Hi ha uns codis estructurals que també són els que afirmen. I quan parlem de crítica institucional, també m'agradaria comentar que molt poques vegades es parla de la mateixa estructura econòmica, organigrama d'equip, polítiques culturals, de com permeen les polítiques de Ministeri de Cultura i Educació, etc., les polítiques d'igualtat, entre d'altres... Ens fixem molt en el tipus de contingut quan parlem de crítica institucional, què s'exhibeix de cara a fora, de cara a la galeria, però no tant en l'estructura interna. Ara estava pensant en el Grup d'aprenentatge que hem impulsat des d'EART. En una de les sessions, que va tenir lloc a La Capella, no vam explicar el Barcelona Producció, vam explicar tot el dibuix econòmic, les contractacions de les persones que hi ha, quins són els concursos públics, vam revisar les bases, quines relacions hi ha entre ICUB i La Capella, com es depenen, quina és la durabilitat, inclús es va parlar de quines licitacions tenen les persones que hi treballen, no només com a tècniques de cultura, sinó a l'àmbit de la seguretat i de la neteja. Clar, tota aquesta crítica al voltant de tot el que suporta la institució i que està molt més enllà del que es veu des de fora, és el que també hauríem de pensar, d'alguna manera, quan parlem d'entitat institucional.

_MB: A la Fundació Tàpies, el Manolo Borja-Villiel va començar fent projectes explorant els límits del museu i, anys més tard, la Laurence Russell va fer una recerca amb els arxius que era una web on es podia accedir al que hi havia darrere de l'exposició. No només es va fer aquesta exposició de tal data a tal data, sinó que hi havia correspondència, i va ser accessible durant un temps. Sempre són exercicis puntuals, aquests d'obrir-te i d'analitzar, això que deies tu, Dani, el què i el com es fan, els mecanismes.

_PS: Sí, una mica el que Andrea Fraser fa gairebé a tota la seva producció artística, que és posar en qüestió com els mecanismes del capitalisme i de la burocràcia estan tan arrelats a la institució que fan que tota aquesta producció artística estigui mediada o estigui permeada per una estructura que desborda el mateix contingut artístic en si mateix. I com, en realitat, estem parlant d'un ecosistema artístic

en què també les treballadores a la neteja, etcètera, també estan operant com a cossos al servei per la mateixa experiència del visitant. Per mi hi ha dues lectures que són fonamentals, la crítica institucional i la institucionalitat de la crítica, que justament el que fa és parlar d'aquesta disrupció, d'aquest antagonisme entre el que va suposar posar en crisi el sistema institucional i com la mateixa institució va agafar la crítica i la va incorporar per desactivar-la. I això és important pel que tu deies, perquè aquests discursos que estan operant -de les identitats, etcètera, etcètera- al final estan operant d'una manera directa sense possibilitat d'altres lectures. És a dir, que al final només hi ha una manera de viure la decolonialitat, només hi ha una manera de viure tota la qüestió del gènere, només hi ha una manera de viure el feminisme, és a dir, què passa amb aquests altres cossos que no estan en aquesta hegemonia que ens està una altra vegada fagotitzant i posant a sobre de la taula la institució. Com que em sembla molt interessant el fet de treure l'estructura.

_DG: És que si no el que fa la institució és blanquejar. Al final, d'alguna manera, aquest tipus d'ideologies al marge, que ara passen al centre -o el centre s'ha desplaçat al marge, que tampoc ho tinc molt clar-, però, on queda la consciència de classe? On queda l'estructura econòmica? Clar, a mi m'agradaria molt anar a un espai i saber com funciona. Valoro moltíssim i consumeixo molt els continguts expositius, però m'agradaria molt saber com funcionen des de dins les institucions. Com a treballador d'institucions, quan comences a treballar, t'adones de tots els *intrínquis*.

_PS: És que és com posar una cartel·la en braille. Fins aquí arriba aquest punt de fricció amb la institució, d'estar forçant tota l'estona aquestes estructures tan hieràtiques que fan que qualsevol cosa sigui una lluita gairebé a la mateixa institució. I després que aquests discursos també, no ens oblidem, estan operant per ser validats per un ens que està encara més a sobre. És a dir, que per molt que les direccions de les institucions vulguin fer aquest gir o vulguin tenir visions més polifòniques, hi ha un sistema que t'està marcant quin és el discurs. I d'aquí és molt difícil sortir-te'n. És a dir, això que tu comentaves del Manolo Borja-Villiel quan va entrar a la Tàpies, em feia recordar el "Com volem ser governats?" dels anys 2000, que va passar als barris, que va passar als centres cívics, que va passar en barris perifèrics en aquell moment, com era La Mina, etcètera, és a dir, que ara estem recuperant aquestes pràctiques una altra vegada. Però allò ja va ser un operar als marges des de la institució. Les direccions han de desafiar les cúpules que estan a dalt i deixar d'intentar agrair a tothom.

—

_MB: Quina institució necessitem ara mateix? Davant tots aquests reptes i totes aquestes friccions que comentàvem, o millor, quines institucions -en plural-?

_IS: Agafar una mica el que m'ha xocat del que ha dit el Dani de què la institució afirma. A vegades totes les frases depenen de com les reps i de com les penses, clar, però sí que hi ha un gir molt important i és la institució que no diu el que, la institució que està molt més a l'escolta. Pot semblar una frase molt gastada, però és un gir molt important, el fet de situar-se molt més a l'escolta que no pas a l'afirmació i estar com a l'avantguarda i ser la primera de parlar. La figura del descobridor és una figura colonial total. Cal pensar que també hi ha molt a aprendre del que es troba fora, és un gir que sembla una ximpleria, però és un gir crucial. I un altre element considerable

és la idea de les narratives en plural. I això sí que és un tema que costa moltíssim perquè totes les institucions tenen moltíssimes pràctiques on travessen i on apareixen preguntes, relectures on hi ha molta dificultat perquè això d'alguna manera afecti, creu-hi, s'aculli i faci revisar com la mateixa institució s'anuncia, pensa, treballa. I això crec que és un element també molt important, de quina manera anem obrint, el que comentava abans del no saber i del dubte, fugir de voler controlar la comprensió tancada de les coses. Cal que obrim i expliquem les coses des de narratives plurals, és un repte, però comencem a assajar formes, més enllà del dispositiu de la cartel·la. Jo crec que hi ha molt per explorar. Ja ho fan les exposicions i la curadoria, que també reassignifiquen moltíssimes de les obres. Doncs anem a fer evident això. És que potser no és tan evident que les obres ens serveixen per pensar moltíssimes coses i les continuem pensant i continuem fent-nos preguntes que no van ser plantejades o no eren tan evidents per aquell artista en el moment de creació.

_DG: Estava pensant ara quan estaves en aquesta qüestió, que una de les primeres coses que caldria fer com a institució és deixar de ser paternalistes. Les institucions són molt paternalistes. He escoltat massa vegades des d'institucions, "això no ho entendran" o "això no ho entendrà el públic". Aquesta forma d'idiotitzar és particularment arrogant. I, per altra banda, també estava pensant -la veritat és que no sé quin tipus d'institució, no tinc una resposta concreta- en com els ateneus llibertaris, autogestionats, inclús amb els cossos proletaris que sabien llegir i escriure, que, d'alguna manera, també estaven ensenyant altres proletaris a llegir i escriure, fills i filles de proletaris, que creaven escoles, estic pensant en espais com per exemple Sant Martí, La Mina, Los Triángulos, el que ara és Diagonal Mar, i tots aquests espais d'autogestió veïnal que van enfortir-se moltíssim durant el final del franquisme i van florèixer durant el 75, el 78, el 79, en aquesta època de l'entusiasme històric, i com després, la Generalitat de Catalunya i els ajuntaments veuen, fagociten, absorbeixen aquest model per convertir-lo en centres cívics i com aquests centres cívics es desenvolupen en uns models absolutament neoliberals. De fet, és molt interessant el primer centre cívic que obren que substitueix l'Ateneu Llibertari d'Horta, amb una imatge fantàstica del Narcís Serra presentant aquest nou model suposadament d'autogestió -perquè es presentava així- hi ha una manifestació en la mateixa inauguració del centre cívic, hi ha una pancarta que diu Centre Cívic Sí, Gestió Popular. Llavors, aquest statement per part de la ciutadania crec que és important, que hem de desfer-nos i deixar la mà del Pare Estat, i a partir d'aquí aprendre a negociar i a constituir-nos entre nosaltres. Però també, per altra banda, penso, i no vull posar un punt de negativitat en tot això, però el mateix sistema del capital ens impossibilita aquests temps de negociació, aquests temps de conversa com el que estem tenint ara mateix aquí i ens obliga a estar constantment buscant-nos la vida i a treballar per pagar lloguers altíssims, etc.

_PS: Sí, crec que és superimportant aquesta idea de temps de què parles i d'espai de reflexió i d'intercanvi que no es dona. No hi ha res més que abordi el poder neoliberal hegemònic que la falta de temps perquè les bases puguin confluïr i es puguin organitzar per generar models alternatius de governança. D'aquí també que no hi hagi aquests espais, fins i tot a les primeres institucions, les direccions quan entren de seguida ja se'ls està demanant un rèdit, de la mateixa manera que els ateneus van ser absorbits per la mateixa ciutat i pel mateix sistema com a espais de resistència, com a espais que estaven articulats partint de les mateixes premisses, al final, i les mateixes categoritzacions. A mi m'agradaria tornar també a aquesta idea que deia l'Isaac dels plurals, perquè en un moment en què els discursos són també molt magnànims, i parlem d'afectes, cures, etcètera, però aquest to paternalista també es torna en un to dictatorial. De sobte, tens la capacitat d'afectar i afectar-te amb totes les comunitats, d'escoltar totes les comunitats. És a dir, que potser també hi ha una falta d'honestetat a l'hora d'anunciar-nos. És a dir, tenir clar que

l'escolta és evident, però és una escolta sempre és singular i situada, perquè tu no pots estar amb totes les escoltes. En el moment en què tu fas una escolta general, fas una escolta que és autocràtica, és una escolta dictatorial. Per què els ateneus van tenir aquesta força? Perquè parlaven des del situat. I des del situat pots ser molt més efectiu que des del global. Llavors, estaria bé que les institucions tinguessin aquesta tendència a parlar des d'un discurs honest, de saber-se que tu no pots afectar-te amb totes les comunitats ni amb tots els discursos perquè és impossible.

**«Una escolta sempre és singular i situada,
perquè tu no pots estar amb totes les escoltes.
En el moment en què tu fas una escolta general,
fas una escolta que és autocràtica, és una
escolta dictatorial».**

_IS: Hi ha un element molt senzill que és la complementarietat entre institucions. Hi ha alguna cosa d'escoltar, compartir, no competir, que poden semblar coses extremadament evidents, però hi ha un element de xarxa, de col·laboració, de complementarietat. A vegades em fa la sensació que hi ha una sobreprogramació, i que hi ha una coincidència d'accions que van potser dirigides al mateix tipus de continguts, que a vegades és sorprenent, veient el desgast i els ritmes amb els quals es treballa en el món actual, també dins el món de l'art i la cultura i en el món institucional. Llavors, trobes a faltar elements més vinculats a la complementarietat i a la xarxa, de quina manera hi ha algú que es reforça, s'especialitza i fa una feina continuada en un sol projecte que després el venem amb grans campanyes i amb un videoreportatge d'una acció puntual sense poder analitzar més enllà què ha passat realment i quins han sigut els moments conflictius i de tensió —que hi són a tots els projectes— i que no s'expliquen i que no es comparteixen, llavors no podem aprendre, no podem anar com molt més enllà, si no es queda només amb una mena de pamflets de promoció. Són elements com molt bàsics. I un dels grans temes és la governança, hi ha una dificultat per conèixer les governances de les institucions i per preguntar-nos sobre elles. Com dèiem abans, a vegades hi ha certs elements opacs que operen en moments claus i que tenen molt poder.

_MB: Sí, sí. També hi ha voluntat de transparència, però com més es parla de transparència i tot es fa públic, més coses queden a la foscor.

_DG: És una qüestió també dels mecanismes propis d'una institució que generen aquesta competitivitat, com sempre d'alguna manera l'èxit de l'audiència, els visitants, és una fórmula d'èxit pròpia gairebé de programes televisius. També d'alguna manera, la crítica en si mateix, una crítica positiva, una crítica des del construir, ha desaparegut i s'ha convertit en notes de premsa que són les que validen. Jo crec que, d'alguna manera, la crítica d'art, no vull ser gaire pessimista, però crec que sí que ha desaparegut d'alguna manera i ha mutat en altres formes, com per exemple els jurats de les convocatòries. Un jurat que filtra, decideix i assenyala. Però crec que hem de començar a recuperar aquests espais de, repeteixo, de crítica des del positiu, negar les notes de premsa que validen, legitimen, aproven i aplaudeixen. Potser d'aquesta manera comencem a construir altres maneres de pensar-nos.

_MB: Perquè s'ha passat d'una crítica que era de jutjar potser a una crítica que és fer-se altaveu d'una comunicació, quan en realitat el que hauria de fer és analitzar i donar eines també perquè tu puguis fer-te teu i crear-te la teva pròpia opinió d'alguna manera.

_IS: I un tema també, en aquest canvi institucional, és com ens articulem amb coses, com ens vinculem al sindicalisme. Com hi ha elements dels quals podem formar part i que ens posen en relació amb altres lluites, amb problemàtiques que no són aïllades d'un sector en concret. I això en el món de la cultura i de l'art és tot un gran tema. És tot un gran tema com pensem les coses totalment aïllades de la resta de treballadores. I, bé, poso el sindicalisme com una cosa que ja et fa pensar des d'una altra perspectiva. I crec que aquestes coses les hauríem de començar, no sé de quina manera, a introduir-les, un pensament que ens posi "en relació amb". Jo crec que el món educatiu també ens posa en relació amb altres realitats i també la infància, el treball amb joves, tot el terreny de l'accessibilitat també. Quan et fiques "en relació amb", t'has de revisar tot. Hi ha d'haver un acte de revisió. Normalment, passa més situat en les persones que es vinculen, del gest de les persones a l'institucional és una dificultat.

_MB: Cal que la institució sigui porosa, no tan afirmativa, com deia Dani, o de diàleg, però que al final sigui porosa també i es pugui transformar. No només escoltar, sinó que aquesta escolta tingui conseqüències.

_PS: Hi ha una cosa que està sobre la taula planejant tota l'estona, que és el tema relacional. És a dir, tant des de la comunitat com des de la pràctica artística. Des de les institucions, que deiem que hi ha aquesta mena de competència per veure qui fa la millor exposició, qui porta l'artista més punter, quins són els rèdits de públic, etcètera. On sí que hi ha és un canvi de sistema en com es relacionen les institucions perquè els discursos siguin plurals i que, per tant, no hi hagi una necessitat de repetició perquè entenem que la cultura no és una plusvàlua pel que fa a producció, sinó que és una eina de transformació social. Crec que les darreres aportacions estan tota l'estona girant al voltant d'aquesta idea del relacional o la política de la relació entre els diferents agents que no necessàriament són propis del món de l'art, sinó que són part de la comunitat i, per tant, de l'ecosistema.

_MB: He vist que teniu aquí a EART a frase de la Montserrat Roig, "la cultura és l'opció més revolucionària". Doncs potser és recordar, simplement aquestes coses: per què estem aquí, per què ho fem, i deixar de distreure'ns pel dia a dia, per aquestes coses administratives, objectius, etcètera, etcètera.

_DG: Sí, i repeteixo, com tornar a entendre la crítica des d'una crítica constructiva. Ara estic pensant en quins hàbits adoptem quan anem a una inauguració, a vegades entre nosaltres comentem «ostres, que dolent, no?», però no es comenta mai amb l'artista. Al final, d'alguna manera, la institució, és tant --repeteixo-- arrogant, que no es pot equivocar. Llavors, si es fa, aquesta crítica es fa des del marge. Per exemple, en espais com la facultat, quan estudiava el màster, recordo la crítica com un espai d'aprenentatge i de posar en crisi. Això, no ho veig a l'àmbit professional. I crec que això va desdibuixant moltes vegades la crítica, perquè l'entenem com una crítica destructiva, que jutja...

_IS: Té el contrapunt de la fragilitat de les condicions materials de la pràctica artística, jo crec que hi ha alguna cosa d'aquesta cura, d'aquesta solidaritat que s'anomenava al principi, que potser sí que a vegades fa mancar determinats espais o converses vinculades més a una crítica honesta i constructiva, i potser es porta molt més a una cosa que falta, que és el fet de sostenir-se com a comunitat, perquè les

condicions materials són d'una precarietat bastant forta, forta, forta. I les patim també les institucions. I aquí ens hem de vincular totes perquè la precarietat del sector fa que estiguem constantment en diàleg, fent mans i mànigues, i quan diem què passa dins, hi ha molta conversa al voltant, al voltant dels honoraris, de les condicions materials, de les contractacions, de les possibilitats o no. És un gran tema, és un gran tema.

_MB: I com generar aquesta nova institució que ha de fer societats més solidàries. Necessitem societats més solidàries, cada cop més, potser. Com deia Marc Fischer.

_DG: És que és molt delicat perquè al final -ara em posaré *punky*-, però necessitem institucions? Com a figura, com a tal, les necessitem? Quina és la capacitat d'agència que tenim com a societat? Quines són les rúbriques? Quines són les valoracions? Ara estic pensant en clau llibertària, en aquesta piràmide on està la institució, la institució que permet, la institució que legitima, que filtra, que assenyala. Moltes condicions i moltes estratègies que possibiliten temps, classe, qui es dedica a l'art o qui s'ha dedicat a l'art històricament, les persones que tenen temps i, per tant, que tenen recursos per poder-se dedicar a l'art. Això és clar, claríssim. Potser el que hem de fer és destrossar aquesta piràmide i començar a pensar que és tan important d'una pràctica instituent o institucional, potser cal deixar de parlar d'institucions i de pràctiques instituent i pensar en altres espais o en altres temps fora de les lògiques pròpies de la institució. Potser és el terme el que és pervers en si mateix, la institució implica poder, implica permís, implica forces que es fan de dalt a baix.

_MB: Potser podem acabar amb aquest desig de les pràctiques instituent que conformen unes bases més dialogants i que poden canviar estructures, podriem deixar-ho en aquest punt, en un punt proactiu, constructiu i positiu. I treballem perquè això sigui possible. Moltes gràcies per aquesta conversa.

////////////////////